

แนวคิดสู่การปฏิบัติ : การเรียนรู้ โดยการชี้นำตนเองสำหรับผู้ใหญ่

**(Concept into Practice :
Self-Directed Learning for Adults)**

สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
กระทรวงศึกษาธิการ

แนวคิดสู่การปฏิบัติ : การเรียนรู้ โดยการชี้นำตนเองสำหรับผู้ใหญ่

(Concept into Practice :
Self-Directed Learning for Adults)

สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
กระทรวงศึกษาธิการ

การเรียนรู้โดยการชี้นำตนเอง (Self-Directed Learning : SDL) เป็นแนวทางการเรียนรู้ที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้ใหญ่ เมื่อผู้ใหญ่เป็นสมาชิกของชุมชนและองค์กร เป็นบุคคลที่มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ชุมชนและองค์กรนั้นก็กลายเป็นชุมชนและองค์กรแห่งการเรียนรู้ ซึ่งเป็นลักษณะพึงประสงค์ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบันที่เทคโนโลยีและสังคมได้เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว แนวทางในการส่งเสริมให้บุคคลมีการชี้นำตนเองเพื่อการเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้นได้นั้น ต้องพัฒนาให้บุคคลได้รู้วิธีการที่จะเรียน (know how to learn) นั่นคือ บุคคลทราบขั้นตอนการเรียนรู้ของตนเอง รู้ว่าตัวเองจะไปสู่จุดที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างไร

สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน โดยกลุ่มพัฒนาการศึกษา นอกโรงเรียน ตระหนักและเห็นความสำคัญของการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการนำแนวคิดของการเรียนรู้โดยการชี้นำตนเองไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง จึงได้ดำเนินการจัดทำเอกสาร “แนวคิดสู่การปฏิบัติ : การเรียนรู้โดยการชี้นำตนเองสำหรับผู้ใหญ่” นี้ขึ้น สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน หวังว่าเอกสารเล่มนี้คงจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้รับผิดชอบในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และผู้ที่เกี่ยวข้องตามสมควร

สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน

สิงหาคม 2549

	หน้า
คำนำ	
บทนำ	1
การเรียนรู้	10
การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ : Andragogy	12
ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม	15
การเรียนรู้โดยการชี้นำตนเอง (Self-Directed Learning : SDL)	19
ความหมายของการเรียนรู้โดยการชี้นำตนเอง	20
ความสำคัญและประโยชน์ของการเรียนรู้โดยการชี้นำตนเอง	25
ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยการชี้นำตนเอง	28
ลักษณะของการเรียนรู้โดยการชี้นำตนเอง	30
การสร้างสภาพเอื้อและสนับสนุนให้มีการเรียนรู้ โดยการชี้นำตนเอง	43
ยุทธวิธีในการสนับสนุนให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่มีการชี้นำตนเอง	46
ความพร้อมในการเรียนรู้โดยการชี้นำตนเอง (SDLR)	51
เครื่องมือที่ใช้วัดการชี้นำตนเอง	54
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้โดยการชี้นำตนเอง	58
เอกสารอ้างอิง	92
คณะทำงาน	106

บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันอยู่ในขั้นวิกฤต โดยทั่วไปเชื่อว่าเกิดจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ แต่ในความเป็นจริงปัญหามีรากลึกจากการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ในระดับพื้นฐานของสังคม การรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา ทำให้ประชาชนให้ความสำคัญต่อความเจริญทางด้านวัตถุ เทคโนโลยี และเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ที่ทันสมัย ในขณะที่เดียวกันก็ลืมนึกถึงความสำคัญของจิตใจและความสามารถต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ (เกียรติวรรณ, 2539) สภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นวิกฤตทางเศรษฐกิจ การเมือง ความเสื่อมโทรมของสังคม ความหย่อนยานทางศีลธรรมและจริยธรรม รวมทั้งความพ่ายแพ้ในการแข่งขัน คุณภาพและสมรรถภาพด้านต่าง ๆ ในระดับสากลล้วนบ่งชี้ชัดถึงขีดจำกัดถึงความล้มเหลวของการพัฒนา และความไม่พร้อมของปัจจัยต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณภาพของ “คน” อันเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของสังคม สภาพการณ์ดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดกระแสเรียกร้องให้มีการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาอย่างเร่งด่วน โดยทุกฝ่ายต่างเห็นพ้องกันว่า ต้องมีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของชาติด้วยการปฏิรูปการศึกษาให้สามารถสร้างและพัฒนาคนให้มีคุณภาพ รู้เท่าทันต่อกระแสความเปลี่ยนแปลง และตอบสนองความต้องการของสังคมและประเทศอย่างแท้จริง เมื่อพิจารณาสภาพการจัดการศึกษาในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าคุณภาพการดำเนินการด้านต่าง ๆ ยังอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจ การจัดการเรียนการสอนยังไม่ได้เน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนากระบวนการคิด

วิเคราะห์ หรือแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ครูส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการบรรยายให้ความรู้ผู้เรียน ผู้เรียนเคยชินกับการรับความรู้ ทำตามครูเชื่อฟัง นั่งเงียบ กระบวนการเรียนรู้เป็นหน้าที่ที่น่าเบื่อและเต็มไปด้วยความทุกข์ ความเครียดจากกระบวนการสอบคัดเลือกเพื่อสำเร็จการปฏิบัติการเรียนรู้ด้วยเข้มแข็งและจริงจังเท่านั้น ที่จะเป็นกุญแจสำคัญช่วยไขสู่ภาพความสำเร็จของการจัดการศึกษาได้ในอนาคต เนื่องจากการปฏิบัติการเรียนรู้จะช่วยพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของคนไทยให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ คุณธรรมจริยธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ จะทำให้การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาที่สอดคล้องกับโลกยุคโลกาภิวัตน์ สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสังคม สร้างความตระหนักและจิตสำนึกร่วมกันในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม โดยการพัฒนาจะเป็นไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง ชุมชน และสังคม นอกจากนี้การปฏิบัติการเรียนรู้ยังเป็นการดำเนินการที่เป็นไปตามกฎหมายการศึกษาของประเทศที่มุ่งปรับปรุง เปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาของประเทศให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของสังคม และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดสาระเกี่ยวกับการจัดการศึกษาไว้ในมาตรา 43 และมาตรา 81 ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี และรัฐต้องจัดการศึกษาให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาของชาติ สาระดังกล่าวนำมาสู่การจัดทำพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดให้มีการปฏิบัติการศึกษา อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาครั้งสำคัญของสังคมไทย เพื่อแก้ไขสภาพการณ์ที่เป็น

ปัญหาและเร่งพัฒนาการจัดการศึกษาของประเทศชาติให้สนองตอบความต้องการของคน สังคม และประเทศชาติ วิสัยทัศน์การจัดการศึกษาในอนาคตจึงมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเสมือนเข็มทิศในการปฏิรูปการศึกษา สารของพระราชบัญญัติการศึกษาในหมวดและมาตราต่าง ๆ ล้วนเป็นจักรกลสำคัญที่จะนำพาการศึกษาของชาติไปสู่เป้าหมายที่กำหนด (วัฒนาพร, 2545) ประกอบกับภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทำให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องพัฒนาคน การปฏิรูปการศึกษาจึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการสร้างชาติ (เกษม, 2545) ซึ่งการเรียนรู้เป็นกระบวนการเฉพาะบุคคลของผู้เรียนแต่ละคน ความสำนึกและความพร้อมของผู้เรียนจึงเป็นปัจจัยสำคัญ การเรียนรู้ที่แท้จริงจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง (เกษม, 2545) และการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญยิ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เจริญเติบโตงอกงามไปสู่ความสมบูรณ์พร้อมของชีวิต คือ เป็นคนดี คนเก่ง ที่มีความสุข และมีความใฝ่รู้ การจัดรูปแบบการเรียนรู้ในปัจจุบันสามารถพัฒนามนุษย์ให้ประสบความสำเร็จในชีวิตและดำรงอยู่ในโลกได้อย่างสวยงามในโลกก็จริง แต่โลกปัจจุบันกำลังอยู่ในภาวะของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วไปสู่เศรษฐกิจใหม่ คือ เศรษฐกิจฐานความรู้ โลกยุคใหม่ในศตวรรษที่ 21 เป็นโลกยุคสังคมแห่งความรู้ ผู้ที่จะประสบความสำเร็จและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมของโลกยุคใหม่ได้อย่างสง่างาม จะต้องเป็นคนที่เข้มแข็งและแข็งแกร่ง มีความสามารถที่สร้างสรรค์ในวงกว้าง มีไหวพริบ มีความรอบรู้ที่ไม่ใช่แค่ความฉลาด ต้องคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ที่สำคัญต้องสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ และใช้เป็นเครื่องมือหาความหมาย

ของการเรียนรู้ชีวิต เรียนรู้โลกอนาคต และเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบันของประเทศไทยยังไม่เพียงพอที่จะพัฒนาให้ได้คนไทยยุคใหม่ที่พร้อมด้วยคุณสมบัติที่เหมาะสมกับโลกยุคใหม่ (คันศน์ย์, 2545) รวมทั้งปัญหาของระบบการศึกษา เป็นปัญหาของทิศทางการพัฒนาประเทศเอง ซึ่งจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของ “ตลาด” มากกว่าส่งเสริมให้เกิดคุณภาพของคนที่จัดการชีวิตและทรัพยากรต่าง ๆ ในลักษณะที่ “พึ่งตนเองได้” มีความเป็นอิสระในการสร้างสรรค์งาน มีทางเลือกเพื่อการทำมาหากินที่กว้างขวางออกไปจากวงจำกัดที่สังคมเสนอให้ การเรียนรู้ถูกตีกรอบให้อยู่ในกระบวนการเดียวและวิธีเดียว คือ ต้องเข้าไปในสถานศึกษา ต้องเรียนจากอาจารย์ ซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ด้วยการ “สอน” ในห้องเรียน โดยเข้าใจว่าสถาบันการศึกษาแห่งเดียวเท่านั้นคือ “ที่สถิตของความรู้” ด้วยเหตุผลดังกล่าว การวัดระดับความรู้จึงใช้ประกาศนียบัตร ใบปริญญา และมีการจัดระดับแบ่งชั้นระหว่างสถาบันต่าง ๆ คนที่จบเพียงประถม 4 หรือระดับมัธยม แม้มีความรู้ความสามารถที่เรียนรู้ด้วยวิธีการอื่น ๆ และจากประสบการณ์ชีวิตก็มักถูกดูถูกว่าเป็นคนโง่กว่าคนที่จบมหาวิทยาลัยและมีใบปริญญา คนที่จบจากวิทยาลัยอาชีวะถูกถือว่าเป็นพวกที่ใช้แรงงานมากกว่าสมอง ต่ำกว่าคนที่จบคณะวิศวกรรมศาสตร์ในมหาวิทยาลัย (แม้ว่านักศึกษามหาวิทยาลัยหลายคนชอบเอาการบ้านไปจ้างเด็ก ๆ ในอู่รถช่วยทำ) ปัญหาของการเรียนรู้เช่นนี้ แม้จะเน้นการสนองตอบตลาดแรงงาน แต่ก็ยังมีปัญหาในตัวของมันเอง บริษัทหรือโรงงานที่รับผู้ที่จบจากสถานศึกษาต่าง ๆ มีหลักสูตรของตนเองเพื่อเตรียมให้คนเหล่านี้เข้าทำงาน พวกเขาต้องมาเรียนใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ